

РОЛЬ РУСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У РОЗВИТКУ РУСЬКОЇ (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ

Б. М. Сокіл, канд. філол. наук, доцент
Львівський національний університет ім. І. Франка,
вул. Університетська 1, м. Львів, 79000, Україна
E-mail: sokil.bogdan@gmail.com

Описано умови, у яких функціонувала руська (українська) мова на території Східної Галичини. З'ясовано зусилля руських (українських) священиків при запровадженні руської (української) мови на теренах Східної Галичини. Подано окремі документи місцевого уряду, які нормували вживання руської (української) мови в шкільництві. Проаналізовано погляди руського (українського) духовенства на роль мови в суспільному житті народу. Описано думки українського єпископа про роль руської (української) мови для церковного вжитку та у шкільництві. Показано роль руського (українського) духовенства у збереженні питомих руського (українського) правопису.

Ключові слова: народна мова, літературна мова, чистота мови, правопис, проповідь.

Актуальність дослідження: Унаслідок відомих суспільно-політичних подій руська (українська) мова могла розвиватися лише серед простого населення та єдиного його представника – руського (українського) духовенства. Священики як єдині на той час представники руської (української) інтелігенції зберегли живу народну мову і в церковних проповідях і в спілкуванні з населенням. Будучи освіченими особами, вони багато уваги приділяли дослідженням різних аспектів мови, публікуючи свої наукові статті в тогочасній періодиці. Тому важливо, досліджуючи розвиток та функціонування руської (української) мови, розкрити діяльність руського (українського) духовенства в цій царині.

Аналіз останніх досліджень. Історію української мови досліджувало багато як українських, так і закордонних мовознавців, зокрема, В. Німчук, М. Пуряєва, М. Лесюк, Л. Ткач, М. Мозер та багато інших. У своїх працях вони описали фонетичні, граматичні та ін. особливості мови. Однак роль церкви в розвитку та функціонування української мови практично не описана. Оскільки обсяг статті не дозволяє детально проаналізувати всю діяльність українських священиків у цій царині, то подамо лише окремі погляди духовенства на порушену проблему.

Мета – показати роль українського духовенства в розвитку української мови та відстоювання її права на самостійне функціонування.

Завдання статті – проаналізувати погляди руських (українських) священиків на статус руської (української) мови в шкільництва та побутовому житті населення Східної Галичини.

Об'єкт дослідження – українська мова

Предмет дослідження – стан та статус руської (української) мови в XIX столітті.

Методи дослідження – описовий.

Після поділу Польщі територія Східної Галичини увійшла до складу Австрійської монархії, конституція якої гарантувала всім народностям рівне право на плекання та розвиток своєї народності та мови. Цією нагодою скористалися практично всі народності держави, окрім населення Східної Галичини. Причиною цього була, у першу чергу, політична ситуація в Австрії. Незважаючи на те, що Східну Галичину, населену русинами, відмінним від поляків народом, вважали за окрему територію, а не частину Польщі, австрійський центральний уряд закривав очі на дії поляків, які ніяк не могли змиритися з тим, що Східна Галичина не є їхньою територією. Оголосивши гасло «*niema Rusi*» польські урядники не звертали жодної уваги на закони та розпорядження, які гарантували населенню Східної Галичини право на самостійне вживання своєї мови у повсякденному житті. Причиною таких дій центрального уряду була політична: необхідність голосів у Держаній Раді як етнічних поляків, так і депутатів-поляків,

вибраних до Державної Ради на теренах Східної Галичини. Відчувши таку підтримку влади у Відні, поляки намагалися встановити своє панування на території Східної Галичини. Закони, прийняті на засіданні Галицького Сейму, а також різні розпорядження львівського Намісництва різними способами обмежували права руської мови у повсякденному житті. Руську мову поступово витісняли зі школи, судівництва, спілкування з урядами, тобто фактично вона була загнана «під стріху». Просте неосвічене селянство зберегло дух руської мови, а повністю ополячена руська шляхта з різних причини практично відреклася і від свого народу, і від рідної мови. Єдиним представником руської інтелігенції залишалися священики, які робили все від них залежне, щоб зберегти живу народну мову.

Після так званої «весни народів» галицькі русини знову пригадали про свої права на споконвічній українській землі. Для багатьох це було несподіванкою, оскільки не надіялися на такі дії галичан. Вони були переконані, що багаторічна нищення руського народу позбавило його національної ідентифікації. А духовництво закрило рота, вважаючи, що воно не має жодних прав до мирських справ. Освічені миряни відучилися думати про свою руську народність. Руська шляхта відреклася від свого народу та обряду. Так вважали на той час. Однак чи виступ руського народу, починаючи з 1848 року, був чимось випадковим?

Важко заперечити той факт, що галицькі русини через багатовікову неволю не могли голосно заявити світові про себе. Однак вони намагалися оберігати свій народ, наскільки це було можливим. Руське духовництво доклало чимало зусиль, щоб руська мова остаточно не була витіснена із життя місцевого населення.

17 червня 1816 року митрополит Михайло Левицький звернувся до красивого уряду з листом, де зауважив, що в своїх канонічних проповідях в самбірському повіті переконався, що громади хочуть мати школи і готові їх фінансувати, при умові, що навчання в тих школах було б руською мовою. Наука рідною мовою допомогла б дітям краще зрозуміти набожество.

На слова митрополита місцевий уряд 16 липня 1816 року Ч. 29.299 відповів, що «оно (правительство – Б. С.) николи не намѣрѣло въ школахъ сельскихъ заводити нѣмецкой мовы, но каже, що не мала єсть перешкода завести рѣсскѣ мовѣ, понеже многи громады и римскомѣ и греческомѣ обрѣдѣ принадлежать, отже потребабы окромѣшного рѣсского оученіѣ. До того рѣска мова до письма не оупотреблѣласѣ, и заледво знаишлибы сѣ способниі оучители тою мовою оучити».

13 серпня 1816 році Михайло Левицький повідомив красивий відділ «о уоспѣхѣ трѣдѣвъ его въ оумноженъи народныхъ шкѣлъ» [1, с.157].

Митрополит і надалі намагався довести необхідність запровадження в школах руської мови. Особливо важливо було використання руської мови при навчання віри, Михайло Левицький доказував, що руська мова відрізняється від польської і це розуміють місцеві урядники, які намагаються розмовляти з руським народом по-руськи. Русинів треба було б вчити польської мови. Причиною занепаду науки руською мовою Михайло Левицький уважав польський уряд і та єзуїтів.

На користь запровадження руської мови в шкільництві митрополит наводив такі аргументи:

- а) не потрібно призначати двох учителів, польської та руської мови, оскільки значна частина громад складається з русинів;
- б) при потребі призначення двох учителів, можна було б знайти вчителя, який володіє двома мовами, руською та польською.

На ті пропозиції митрополита красивий уряд відповів 13 вересня 1816 року, що «сѣ рѣскою мовою заходить таѣ трѣднѣсть, що въ ней ничего не пишесѣ, що въ ней ани цѣсарски права не выходѣтъ, ани циркѣлары, шо она длѣ того не видитсѣ пожиточною и бѣла бы тѣгаромъ въ школахъ, однако оустно може сѣ до набки вѣры оупотреблѣти. Принаймѣй, чи не моглибы сѣ до рѣсской мовы бѣквы латиньски оуживати».

Проти того губернського рішення вислав митрополит листа до цесаря. Місцевий губернський уряд на цього листа митрополита 13 грудня 1816 року Ч. 5478 пояснив, що він (уряд – Б. С.) не заперечує, щоб віру вивчали руською мовою, оскільки того потребує обряд і кожна особа має право вільне сповідання віри. Однак шкільна наука, на думку місцевих урядників, є дещо інше і не слід до тої науки допускати руську мову. Мотивами такого рішення урядників були:

а) немає відповідної кількості вчителів які володіють руською мовою, оскільки навіть руські священники вживають польську мову;

б) польська мова має багату словесність, а руською мовою надрукований лише Катехизм і буквар.

в) німецька мова має також багато наріч, однак в школах є лише одна писемна мова. Такою писемною мовою в Галичині є польська мова, котру руський народ розуміє.

Отже, не має жодних підстав запроваджувати руську мову в шкільництво. Разом з тим уже тоді було наказано не забороняти вчити читати і писати по-руськи, оскільки така заборона могла б викликати невдоволення серед руського населення.

Місцеві урядники вважали, що краєвою мовою є польська, то хоч дітям і дозволено вільно читати і писати по-руськи, однак руська школа може існувати тільки як приватна. Отже, узаконено, що навчатися віри можна і по-руськи, однак до інших наук слід використовувати тільки краєву мову (польську – Б. С.). Щодо статусу краєвої мови то вже тоді існували дві думки. Лише митрополит і шкільний руський наглядач Могильницький вважав, що русини визнають тільки свою руську мову за краєву. Інші вважали краєвою мовою польську і допускали руську мову лише до вивчення віри, а інші науки повинні викладати по-польськи, однак допускали можливість вчити руських дітей, за їхнім бажанням, читати по руськи. Такої думки притримувався й архієпископ Анквич [1, с. 158].

Архієпископ намагався ще довести, що Галичина – це польська земля і русинам необхідно прийняти латино-польські букви.

На вимогу цесаря 29 жовтня 1817 року відбулося засідання губернської комісії, де розглядали питання навчання віри. У засіданні взяли участь губернатор Гауер, архієпископ Анквич, митрополити Минасевич і Могильницький та інші. Був складений протокол засідання, однак митрополит Могильницький висловив бажання доповнити його іншими відомостями.

16 листопада 1817 Ч. 24.852 Митрополит подав документ, у якому зазначено, що згідно з рішеннями 24 жовтня 1789 Ч. 25218, 4 серпня 1791. Ч 17652 та 14 березня 1806 Ч. 8699 русини (українці) вже віддавна домагалися створення руськонародних шкіл.

У §. 13 цього документа записано, що в Галичині (східній) руська мова є краєвою. Той факт визнала і надвірна канцелярія 9 березня 1787, а також і шкільний статут від 22 березня 1787 Ч.6466. Згідно з цим параграфом філософські та богословські науки намагалися викладати по-руськи.

У §. 14 було записано, що Галичина не є земля польська. Була вона під Польщею, але перед тим тут було князівство і царство руськогалицьке і володимирівське. Австрія ревіндукувала їх як руські краї. Польща свого часу визнавала наш край як руський.

У §. 15 наголошено, що польська мова не була ніколи визнана тут як краєва. Польські суди вживали руську мову, писалися народні діла і справи по-руськи. Є привілегії королів польських писані по руськи. Трибунал справедливості для великої Польщі в Петрикові уживав польської, а Люблінський – руської мови. До XVII століття, свідчать акти Бернанинів, нарівні вживалася тут руська мова.

Потім настало в Галичині гоніння руського народу польським урядом і єзуїтами і Польща почала русинів не по християнські кривдити. Тепер русини вимагають від австрійського уряду правди і звільнення від утисків, рівності в усьому.

Щодо латинських букв у мові руській у §. 31 записано: «латинських бѣкъ есть 24 словенскихъ 44, отже въ рѣскословенской мовѣ не дало бы сѣ много латинскими бѣквами написати, длѣ того и Полѣки но съ уживанѣ оумѣють свое полске письмо читати, чѣжій же го мимо значкѣвъ не читае добре» [1, с. 159–160].

22 травня 1818 року Ч. 24852 вийшов губернський закон у якому було записано:

1) Набѣка вѣры длѣ дѣтей греч. кат. обрѣда має подаватисѣ во вѣхъ школахъ народныхъ въ Галиціи и Бѣковинѣ свѣщенниками того обрѣда по рѣски; 2) Въ школахъ помѣшаныхъ повинни сѣ также дѣти рѣски набѣчати читати и писати; 3) Въ школахъ, где сѣть ино рѣски дѣти, має сѣ давати набѣка по рѣски, при тѣмъ также и по польски абы ихъ оучили. 4) Позоставлѣе сѣ громадамъ рѣскимъ, где есть помѣшана школа, свою школѣ рѣскѣ оутримовати; 5) Надъ школами рѣскими надзиратель рѣскій, польскими польскій. Если помѣшана школа, то надзиратель того обряда, которого бѣльша часть оученикѣвъ, на все надзиратель набѣки рѣскій деканѣ вѣры рѣской; 6) Цѣлкомъ рѣски школы таки мають права касательно бѣдинкѣ шкѣльного и додаткѣ оутриманѣ, ѣкъ польски».

12 липня 1843 року на консисторському засіданні запропонували рішення щоб руська (українська) мова в народних школах була запроваджена відповідно до кількості здібних до науки дітей, щоб всі в губернії іменовані народні школи підпорядковувалися Львівській руській консисторії і щоб у встановлених годинах вивчали руську (українську) мову, і не призначалися вчителів, які не знають руської (української) мови [1, с. 160].

У 1816 році митрополит кардинал Левицький як єпископ перемиський заснував «Товариство для плекання малоруського язика», а митрополит Г. Яхимович видав у 1858 році також як єпископ перемиський 13 листопада 1858 року розпорядження до підлеглого клиру вживати у проповідях і всяких церковних науках руську (українську) мову.

14 лютого 1891 року єпископ Станіславівської єпархії Пелеш видав «Окружник», у якому наголошує, що русини в усі часи берегли руську народність як самостійну від російської, так і від польської і щораз більше старалися про розвиток руської народності та малоруської мови.

На переконання єпископа Пелеша всі русини повинні бути вірними синами своєї матері – галицької Русі і є готовими докласти всіх зусиль, щоб руська питома малоруська словесність чим раз більше розвивалася і належних прав досягнула [2, с. 2].

Варто згадати М. Устияновича, який уперше підняв питання про відмінність руської (української) мови від російської та польської і визначив її місце серед інших слов'янських мов. Священик Іван Жуківський у своїй доволі розлогій статті «Уваги надъ духомъ языка руского съ поровнаньемъ тогожъ съ инными славянскими языками», надрукованій у 1864 році [3, с.19–29].

Цінними для розвитку руської (української) мови та захисту її прав є думки С. Сембратовича, А. Шептицького та багатьох інших руських (українських) священиків.

На наш погляд, заслугоує на увагу й праця митрополита С. Литвиновича «Окружникъ до вѣхъ деканатѣвъ, надзирателѣвъ, шкѣль народныхъ, ординаріятскихъ шкѣльныхъ комисарѣвъ въ гимназіяхъ и ректоратѣвъ семинарскихъ у Вѣдни и у Львовѣ», яку він видав як єпископ і апостольський адміністратор львівської митрополії 25 листопада 1858 року.

У тій брошурі митрополит указує галицько-руському духовенству на роль руськонародної мови в церкві та школі і обстоює чистоту мови. Тоді був доволі непростий час для духовного розвитку Галицької Русі. Народні стремління 1848 року, спрямовані на відродження руської народності в літературі, фактично заперечували панросійські тенденції. Усе активніше почала проводити свою роботу на теренах Східної Галичини «погодінська колонія», яка намагалася повернути населення до Росії та запровадити так званий «общерусский язык». Це, очевидно,

спонукало австрійський уряд спробувати накинути Галицькій Русі латинське письмо і тим самим перервати зв'язок і з Росією.

Єпископ, зрозумівши шкідливість панрусських тенденцій для Галицької Русі, що виявилися у мовній мішанині, або так званім «книжнім язичі», штучній мішанині слів, зворотів із мови церковнослов'янської, російської і руської, в «Окружнику» рішуче виступає проти аномального розвитку руської літератури і проти калічення рідної мови.

Митрополит зауважує, що в останні роки все більше намагаються ввести в руську літературу малозрозумілі руському народові ідіоми. Такі спроби не обмежилися лише пресою, що зрештою й призвело до її занепаду, але й все частіше появляються в проповідях і виступах катехитів. Саме катехити, збаламучені помилковим розумінням стосунку літературної мови до народної, яке придумали деякі недалекоглядні молоді письменники, почали у проповідях, ескортах і шкільних викладах уживати церковнослов'янські форми із залишенням народної мови.

Якби такі спроби набули загального поширення, то не тільки б зупинили розвиток руської мови, але й вплинули б на освіту народу в школі та церкві.

Митрополичий ординаріат рішуче засуджує такі дії і доручає підлеглим органам, які мають справу з дидактикою і літературою, якнайточніше зберегти руські мовні форми. Багато священиків зрозуміли роль народної мови на освітньому полі, а найголовніше завданням руської церкви і школи – надати мові широкого вживання і очистити від непотрібних елементів. Митрополит наголошує, що відповідно до церковних канонів, Євангеліє повинно проповідуватися кожному народові його рідною мовою. Точне розуміння слова Божого і найнижчими верствами людського роду стало від початків християнства підставою віри, що Дух Божий уже перших апостолів наділив чудесним даром знання мов, щоб лиш кожному народові своє святе слово зробити доступним, хоч у ті часи не бракувало мов, які полегшували духове розуміння в цілому світі.

Митрополит Литвинович зауважує, що великий апостол народів Павло застерігав усіх тих, котрі намагалися зберегти дар розуміння мов, щоб уживати цей дар не лише як свідчення свого божественного послання, але, головно, як засіб до своїх релігійних проповідей і щоб завжди вживали лише ту мову, яку розуміють їх слухачі. Це повчання апостола в першому посланні до Коринтіян гл. XIV належить взяти собі до серця і заодно мати перед очима 18 і 19 стих, де сказано: «*Gratias ago meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quique verba sensu meo loqui, ut et slios instruam, quam decem millia verborum in lingua*» («Складаю свою подяку, тому що говорю мовою вас усіх. Але у церкві також хочу промовляти слова від своєї душі, щоб і інших настановити, ніж промовляти десять тисяч слів»).

На цій основі Божа церква від початку свого існування наказує вживати народної мови при оголошенні Слова Божого. Цього домагається Тридентський собор, поручаючи, щоб церковні науки «*cum brevitate et facilitate sermonis*» («з короткістю і легкістю мови») подавали народові і щоб уживали завжди лише народної мови, названої «*lingva vulgaris*» або «*vernacula*» («народна або місцева мова»).

Церковне законодавство дотримується того напряму й приказує місіонерам, вихованим у славнозвісному інституті «*de propaganda fide*» («про поширення віри») усіма мовами, щоб вони між племена вступивши, зараз глядали за проповідником, «*pro hortationibus ad populum lingua vernacula habendis, ne tali auxilio destituti in ea, qua initiate sunt, orthodoxa fide langueant ac paulatim deficient*» («для звернення до людей, яке слід виголошувати місцевою мовою, щоб обмануті такою допомогою не були слабкими у тій православній вірі, у якій були охрещені, і не зрадили їй»).

Це свідчить, як грішать ті проповідники і катехити проти основних постанов католицького престолу, які свої виклади для народу й молоді стараються прибрати в церковнослов'янську форму, у мову, яка для народу руського не є ані «*vulgaris*», ані «*lingua vernacular*».

Основні правила пасторальної теології вимагають, щоби проповіді і повчання в сповіді при смертній постелі й інші були по можливості популярними (народною

мовою – Б. С.). Жодному душпастиреві не спало на думку, грішникові, який кається і помирає, давати слово потіхи церковною мовою, а вживає він лише мову серця свого, мову живу, яку використовують у повсякденному житті. Також не пробував, певно, жоден душпастир зі своїми руськими прихожанами в побуті говорити по-церковнослов'янськи. Для того могли би лише найбільш помилкові поняття про духовне звання спонукати деяких душпастирів і катехитів чинити інакше в сповідниці, при смертній постелі та інших нагодах, а інакше – на проповідниці і, уживаючи незрозумілої мови в проповідях, відбирати у Слова Божого ту силу і тепло, яке віє лише з материнської мови і є найкращим засобом освіти.

Також нерозумно було б усунути народну мову зі школи. У тому-то й лежить ця стійкість народної мови, що вона є спроможна давати освіту населенню. Церковнослов'янської мови треба вчити молодь із граматики, щоб нею вільно говорила, а відтак – могла її вживати до науки. Ця довга дорога, на його думку, протриває навіть усім дидактичним правилам. Ідучи нею, ми відібрали би руським мешканцям Галичини всі здобутки школи, які в нас так наполегливо закладають окремі громади. Замість того, щоб через школи між шкільною молоддю, а безпосередньо і серед інших верств народу ширити моральні та корисні відомості і то в найлегший спосіб за допомогою мови народної – мусила би молодь свій на науку призначений короткий час витратити на вивчення церковнослов'янської мови або просто лиш мучитися в школі, щоб опісля все забути або з науки не винести ніякої користі. [4, с. 1–2]

Духовна культура кожного народу полягає в тому, щоб школу поєднати з церквою та національним життям. Після входження Галичини під опіку Австрії було заведено державними та церковними властями при науці релігії та в школі мовну рівноправність і тому неприпустимо є, спотворивши народну мову, заперечити руському (українському) народові його право на культурний та національний розвиток. Руський клир, який постійно скаржить до уряду на занедбання і упослідження руської (української) мови, не зміг би виправдати цього кроку, що, отримавши від уряду дозвіл для вживання і розвиток своєї мови, сам би усунув її з уживання, а натомість запровадив ідіоми, хоч і споріднені з народною мовою, але населенню незрозумілі.

Покликаючись на відомих учених і талановитих руських письменників, С. Литвинович переконаний, що руська народна мова придатна для літературного вжитку. З погляду мовних форм вона посідає окреме самостійне місце серед інших слов'янських мов, отже, має право для літературного розвитку. А потреба успішного розвитку полягає не лише в інтересі самого народу, але й і в бажанні держави і церкви саме тепер, коли руський народ відчув необхідність всебічного розвитку своєї культури.

Як стверджує С. Литвинович, було б помилкою розвивати руську літературу чужою духовним потребам мовою.

Не погоджується С. Литвинович і з твердженням, ніби письменник своїми літературними творами може накинати народові мову, яку загал не розуміє. Слід мати на увазі, що русини посідали між іншими австрійськими народами зовсім відмінне становище і тому їм не можна покидати свою рідну мову, як основну засаду національного життя, а натомість вживати у своїй літературі чужу мову, з уживанням ідіом, які ніколи не належали руському народові.

С. Литвинович переконаний, що церковнослов'янщина належить до пережитків мови. Увести її насильно в руську літературу й накинати народові означає спинити духовний розвиток своєї літературної мови. Цю церковнослов'янщину відкинув процес духовного життя, тому коли б старалися примусово її затримати в літературі, то витворили би такий продукт, як великоруська мова. Такий результат означав би самовбивство русинів. На думку митрополита, покликання на мовну спільність деяких австрійських народів з іншими, які до Австрії та католицької церкви не належать, не є природними. Митрополичий ординаріат висловлює переконання, що кожен русин далекий від

такої думки і що досить вказати на неї як на можливий наслідок уведення церковнослов'янських ідіом в тутешню народну літературу і спонукати всіх уживати лише чисту народну руську (українську) мову в церкві та у школі, Оскільки материнська мова законами впроваджена в школи, то слід вживати лише чисту народну руську мову в церкві, у школі та в літературі.

Митрополит С. Литвинович наказав душпастирям і катехитам, щоб у проповідях і при науці релігії вживали лише руську мову народну, а церковнослов'янщину використовували, лише там, де йде мова про наведення цитат із церковних книг або Священного Письма, але і в тих випадках усюди додавали переклад народною мовою [5, с. 1].

Настоятелі духовних і світських наукових та виховних закладів, а також наглядачі народних шкіл мають пильно стежити, щоб у всіх руських викладах уживано якнайчистішої руської мови народної. Перед особами, які спроможні бути просвітителями народу, розкривається широке поле для літературної праці, а будь-яка жива мова, будучи найблагодійнішим засобом для духовного життя і першою ознакою індивідуальної самостійності кожного народу на культурному полі, є гідна того, щоб плекати та визнавати її правильним засобом для освіти народу і намагатися втримати її на висоті з духовним розвитком народу і всесвітньою наукою.

С. Литвинович не сумнівається, що між руським духовенством, яке ознайомлене з життям і мовою всіх верств народу, є особи, котрі намагатимуться зробити руську мову загальним засобом для освіти руського народу.

Митрополит нагадує руським ученим про необхідність укладання народною мовою підручників для вивчення релігії в гімназіях.

Автор «Окружника» запевняє, що митрополичий ординаріят не має на меті занедбувати старослов'янську мову. Навпаки, цю мову повинні використовувати в церковних богослужіннях, а також усі постанови, видані церковним законодавством на користь латинської мови як мови церкви, є чинними і для старослов'янської мови. Служителям церкви необхідно досконало володіти старослов'янською мовою, якою здійснюють найсвятіші тайни. Мовні форми, якими написані літургії та інші богослужіння без дозволу найвищої церковної влади і без підтвердження святого апостольського престолу, не можна змінювати, а також старослов'янська мова не повинна містити домішок живої розмовної мови. Цього вимагає догматичний зміст літургії, якого слід дотримуватися. Водночас священники зобов'язані, наголошує митрополит, пояснювати богослужіння народові в легкій доступній формі народною мовою.

Однак не слід забувати, що руський народ у щоденних молитвах вживає лише церковнослов'янську мову, отже, у тому набожному звичаю не можна нічого змінити, і для того треба з точним і зрозумілим поясненням цих молитов посередництвом народної мови розпочинати вживати її при звичайних катехитизаціях молоді і в інших гомілетичних проповідях.

У духовних семінаріях віддавна, а також і у вищих закладах наукових упроваджено науку церковнослов'янської мови, і для того рішуче слід підтримувати ті церковні постанови, згідно з якими не може бути допущена до духовного посвячення особа, яка не знає церковнослов'янську мову. При конкурсних іспитах слід зважати на те, щоб душпастирі якнайточніше знали текст Святого Письма і були спроможні пояснити народові його рідною мовою Слово Боже і все богослужіння. Тому, на його думку, не можна змиритися з тим, щоб здобутки науки та освіти, нагромаджені в численних церковних книгах, були замінені незрозумілими формами [6, с. 1].

Не залишилося осторонь руське духовенство і такої справи, як реформа руського правопису, навколо якої точилися гострі суперечки у другій половині XIX століття. 22 грудня 1892 році священники видали «Окружницьк въ справѣ реформы правописи» до духовенства всіх трьох епархій, у якому руські єпископи зазначили своє ставлення до реформи правопису руського для шкіл Східної Галичини.

В «Окружнику» зазначалося, що ординаріати не брали участі в запровадженні нового правопису в школах. Однак вони не бачать жодної потреби змінювати дотеперішній уживаний ними правопис руський, тобто етимологічно-фонетичний, оскільки він використовується віками і не підриває зв'язку із церквою, а є в усьому придатний для вираження специфічних властивостей руської (української) мови. Отже, стверджує С. Литвинович, як ординаріати, так і консисторії у спілкуванні з прихожанами й надалі будуть притримуватися так званого етимологічно-фонетичного правопису.

«Препоручає ся прото такожъ и Всечестнымъ оо. Деканамъ и Душпастирямъ, чтобы они въ своихъ урядовыхъ перепискахъ, справозданияхъ, донесенияхъ и грамотахъ зъ одной стороны держали ся чистого народно-русского языка – зъ другою же стороны уживали дотеперѣшной правописи етімольогічно-фонетичной» [7, с. 1].

Цей «Окружник» мав, очевидно, на меті заспокоїти тих представників духівництва, які вважали, що церковні книги будуть друкувати фонетичним правописом чи польськими буквами.

Більше значення має доручення єпископів оо. деканам і священикам, щоб в письмі притримувалися чистої народно руської мови [8, с. 2].

Окрім обґрунтування важливості рідної мови для навчання та збереження національної самобутності руського народу, заслуговують на увагу реальні кроки руського духовенства в боротьбі за права рідної мови. Зокрема, руське духовенство Жуківського повіту Станіславівської єпархії звернулося з листом до посла в Державній Раді у Відні Теофіла Окуневського. У цьому листі підписані священики, зібрані на Соборчику 24 січня 1898 року, висловили протест проти постійних порушень ц. к. старостами повіту прав руської мови і письма, оскільки на всі листи, написані руською (українською) мовою, урядники відповідають по-польськи. Це відбувається, не зважаючи на розпорядження ц. к. Міністерства внутрішніх справ від 10 грудня 1892 ч. 12.466, від 4 липня 1860 ч. 2160, від 10 квітня 1861 ч. 2325, циркуляр ц. к. Намісництва від 14 березня 1895 ч. 2714 і на найновіший рескрипт Намісника кн. Сангушка від 24 квітня 1897 ч. 2728.

Священики заявили, що з інтересу авторитету центральних австрійських властей, просимо внести в Раді державній мотивувальне внесення, щоб прийняти в Раді державній розправу про те, як підрядні ц. к. політичні власті в Галичині тенденційно ігнорують авторитет краюї і державної влади, таким чином, рівноправність нашої мови руської і письма.

Окрім того, священики попередили ц. к. адміністративні власті, що у випадку продовження ігнорування прав руської мови вони оголосять загальний страйк [9, с. 1].

Окрім звернень до вищих державних установ, священики подавали свої рішення і до місцевих ц.к. урядів. Зокрема, священики Теревовлянського повіту, прийнявши на своєму зібранні ухвалу про руську мову як урядову, звернулися до Консисторії у Львові, на що їм прийшла відповідь: «Ч. 6095/1998 До Всч. Теревовельского Уряда Деканального!». На пропозицію про це... завѣдомляе ся Всч. Урядъ Деканальный, що В. Президія ц. к. Намѣстництва пѣдъ днем 31.марта 1897 ч. 1334/96 розпорядила, чтобы ц. к. Власти переписовали ся урядово до сторонъ – чи то селянь, духовныхъ, чи парохіальныхъ Урядѣвъ въ языцѣ черезъ нихъ звычайно ужывнѣмъ, т.е. (въ тѣмъ случаю) въ рускѣмъ. Подѣбного рода розпоряджене выдали В. Президія высшого ц. к. Суду краевого, ц. к. Дирекція скарбу, ц. к. Дирекція почтъ и телеграфѣвъ. Такожъ и ц. к. Дирекція желѣзницъ въ восточной Галичинѣ суть обовязані переписовати ся урядово въ рускѣмъ языцѣ зъ взглядными сторонами. Протое обовязкомъ естъ интересованныхъ, въ случаяхъ неперестерѣгана взглядными ц. к. властями того розпорядженя, представдене при залученю доказѣвъ до высшыхъ инстанцій для дальшого ѣтповѣдного урядованя вносити. Той приказъ подае ся Преподобному Духовенству Деканата Теревовельского до вѣдомости и точного совѣстного послѣдованя» [10, с. 3].

Отже, руське духівництво не тільки внесло свою лепту в дослідження особливостей руської мови, але доклало чимало зусиль, щоб зберегти її в церкві та шкільництві.

РОЛЬ РУССКОГО ДУХОВЕНСТВА В РАЗВИТИИ РУССКОГО (УКРАИНСКОГО) ЯЗЫКА

Б. М. Сокил, канд. філол. наук, доцент,
Львовский национальный университет им. И. Франко,
ул. Университетская 1, г. Львов, 79000, Украина
E-mail: sokil.bogdan@gmail.com

Описаны условия, в которых функционировал русский (украинский) язык на территории Восточной Галиции. Указана роль русских (украинских) священников в процессе введения в обращение русского (украинского) языка на территории Восточной Галиции. Представлены отдельные нормативные документы местного правительства, регулирующие использование русского (украинского) языка в школе. Проанализированы взгляды русского (украинского) духовенства на значение языка в общественной жизни народа. Описаны воззрения украинского епископа на роль русского (украинского) языка в церковном обиходе и его изучения в школе. Показана роль русского (украинского) духовенства в сохранении русского (украинского) правописания.

Ключевые слова: народный язык, литературный язык, чистота языка, правописание, проповедь.

THE ROLE OF RUS CLERGY IN THE DEVELOPMENT OF RUSKA (UKRAINIAN) LANGUAGE

B. M. Sokil, PhD in Philology, associate professor
Lviv Ivan Franko National University,
1, Universitetska St., Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: sokil.bogdan@gmail.com

The conditions under which Ruska (Ukrainian) language functioned on the territory of Eastern Galychyna are described. The efforts of Rus (Ukrainian) priests concerning the introduction of Ruska (Ukrainian) language on the territory of Eastern Galychyna are shown. Certain documents of local government about norms of Ruska (Ukrainian) language usage in school education are represented. The views of Rus (Ukrainian) clergy on the role of language in social life of the nation are analysed. The thoughts of Ukrainian bishop about the role of Ruska (Ukrainian) language for church and school usage are described. The role of Rus (Ukrainian) clergy in preserving specific Rus (Ukrainian) spelling.

Keywords: national language, literary language, language clearness, spelling, preaching.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чи Русини въ Галициі до року 1848 промышляли о собѣ? // Зоря Галицка. – 22 Марта 1850. – Ч. 27. – С. 157–160.
2. Окружник Преосв. Еп. Пелеша // Дѣло. – 7 лютого 1891. – Ч. 30. – С. 2.
3. Сокил Б. Иван Жуковский про місце руської (української) мови серед інших слов'янських / Б. Сокил // Алманах Българска україністика. – 2014. – Ч. 4. – С. 19–29.
4. Пок. митр. Спиридіонъ Литвинович о роли руско-народного языка въ церкви и школѣ // Дѣло. – 17 грудня 1885. – Ч. 138. – С. 1–2.
5. Пок. митр. Спиридіонъ Литвинович о роли руско-народного языка въ церкви и школѣ // Дѣло. – 19 грудня 1885. – Ч. 139. – С. 1.
7. Пок. митр. Спиридіонъ Литвинович о роли руско-народного языка въ церкви и школѣ // Дѣло. – 21 грудня 1885. – Ч. 140. – С. 1.
8. Два окружника русскихъ епископѣвъ // Дѣло. – 10 березня 1892. – Ч. 35. – С. 2.
9. Стрейкъ переслѣдуваного русского Духовенства для обороны правъ русского языка и письма // Дѣло. – 8 квітня 1898. – Ч. 76. – С. 1.
10. Борба о рускій языкъ // Дѣло. – 13 травня 1898. – Ч. 105. – С. 3.

REFERENSES

1. Chy Rusyny v Halycii do roku 1848 promyshlialy o sobi? *Zoria Halyska*, 22 Marta 1850 [March 22, 1850], vol. 27, pp. 157–160.
2. Okruzhnyk Preosv. Ep. Pelesha, *Dilo*, 7 liutoho 1891 [January 7, 1891], vol. 30, p. 2.
3. Sokil, B., 2014, Ivan Zhukovsky pro mistse ruskoii (ukrayinskoii) movy sered inshykh slovianskykh, *Almanakh Blharska ukraïnystyka*, vol. 4, pp. 19–29.
4. Pok. Mytr. Spirydyon Lytvynovych o roli rusko-narodnoho yazyka v tserkvi i shkoli, *Dilo*, 17 hrudnia 1885 [December 17, 1885], vol. 138, pp. 1–2.

5. Pok. Mytr. Spyrudion Lytvynovych o roli rusko-narodnoho yazyka v tserkvi i shkoli, *Dilo*, 19 hrudnia 1885 [December 19, 1885], vol. 139, p. 1.
7. Pok. Mytr. Spyrudion Lytvynovych o roli rusko-narodnoho yazyka v tserkvi i shkoli, *Dilo*, 21 hrudnia 1885 [December 21, 1885]. – vol. 140, p. 1.
8. Dva okruzhnykh ruskykh iepyskopov, *Dilo*, 10 bereznia 1892 [March 10, 1892], vol. 35, p. 2.
9. Streik pereslidovanoho ruskooho Dukhovenstva dlia oborony prav ruskooho yazyka u pysma, *Dilo*, 8 kvitnia 1898 [April 8, 1898], vol. 76, p. 1.
10. Borba o ruskiy yazyk, *Dilo*, 13 travnia 1898 [May 13, 1898], vol. 105, p. 3.

Надійшла до редакції 7 грудня 2016 р.